

تحلیل اقتصادی تغییر در سطح زیرکشت آفتابگردان کاربرد روش مدلسازی ایجاد گزینه‌ها^۱

دکتر جواد ترکمانی*

چکیده

هدف این مطالعه، تعیین برنامه‌های مطلوب و به نسبت بهینه بهره‌برداریهای کشاورزی است. افزون بر آن، تأثیر در نظر گرفتن محصول آفتابگردان در برنامه تولید واحدهای مورد مطالعه نیز بررسی شده است. اطلاعات مورد نیاز از بهره‌برداران منطقه راجرد در شهرستان مرودشت استان فارس گردآوری شده است. در این مطالعه روش مدلسازی ایجاد گزینه‌ها برای تعیین برنامه‌های تولید نماینده‌های گروههای کوچک، متوسط و بزرگ به کار رفته است. نتایج به دست آمده از آن نیز، مزایای کاربرد روش مدلسازی ایجاد گزینه‌ها را در برنامه‌ریزی کشاورزی نشان می‌دهد.

1. Modelling to Generate Alternatives (MGA)

* دانشیار و رئیس بخش اقتصاد کشاورزی دانشگاه شیراز

مقدمه

وجود ویژگی تنوع در بخش کشاورزی که اغلب کشاورزان را با گزینه‌های مختلف فعالیت‌های زراعی روبه‌رو می‌سازد، از یک سو و هدفهای متعددی که بهره‌برداران در انجام فعالیت‌های پیشگفته دنبال می‌کنند، از دیگر سو، بی‌گمان می‌تواند ضرورت برنامه‌ریزی را برای ایجاد الگوهای مناسب زراعی آشکار نماید. ولی براساسی مناسبترین الگوهای زراعی کدامند؟ چگونه می‌توان برنامه‌هایی ایجاد کرد که معیارهای اقتصادی بهره‌برداران، محدودیت‌های رفتاری آنها، هدفهای اجتماعی خاص و امکان به کار بستن سیاست‌های مختلف همچون دخالت دادن محصولات جدید در برنامه تولید واحدهای کشاورزی را تأمین و ارزیابی کند؟

یکی از روشهای برنامه‌ریزی که با وجود سادگی، می‌توان از آن در برنامه‌ریزی استفاده کرد، روش مدلسازی ایجاد گزینه‌هاست. مزایای به کارگیری این روش را می‌توان به صورت زیر خلاصه کرد:

۱. روش مدلسازی ایجاد گزینه‌ها نیاز به تعیین هدفهای مشخص و یا اولویتهای وزنی خاصی ندارد.

۲. این روش تنها با مشخص شدن انحراف قابل قبولی از حل بهینه می‌تواند طبقی از جوابها را ایجاد کند.

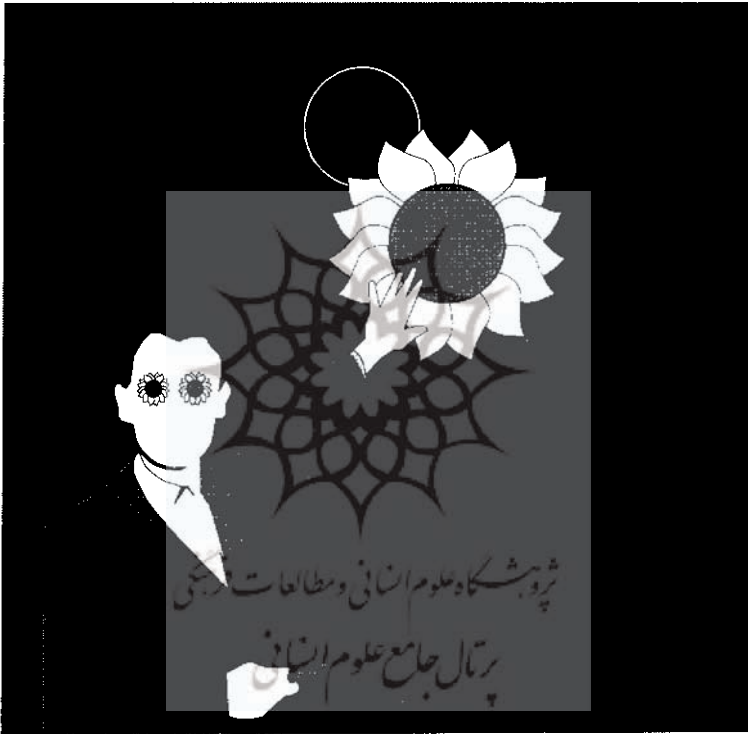
۳. روش MGA بسیار ساده است و با نرم افزارهای موجود، بدون نیاز به داشتن مهارت خاصی در زمینه رایانه، انجام پذیر و حل شدنی است.

با توجه به مطالب بالا، می‌توان گفت هدف اصلی این مطالعه به کارگیری روش MGA برای ایجاد الگوهای مناسب و متنوع برنامه‌ریزی و بررسی امکان توسعه سطح زیرکشت آفتابگردان در این برنامه است. از آنجا که محصول آفتابگردان در صنعت کشور اهمیت فراوانی دارد و توسعه کشت آن ضروری است و منطقه مورد مطالعه نیز از مناطق مستعد کشت این زراعت به شمار می‌آید، بنابراین در پژوهش حاضر امکان توسعه کشت آن بررسی و ارزیابی شده است.

آفتابگردان گیاهی سودمند و پرطاعت است که توانایی سازش‌پذیری با اقلیمهای گوناگون را دارد. از این رو، سطح زیرکشت آن در سالهای اخیر در کشورهای گوناگون همچون فرانسه، آلمان و ایتالیا گسترش چشمگیری پیدا کرده است. این گیاه نزدیک به ۸۰ سال پیش از روسیه به ایران آورده شد و نخستین بار در مناطق شمالی ایران به زیرکشت رفت. ارقام آجیلی این محصول دارای ابعاد بزرگتری از دانه‌های روغنی آفتابگردان است ولی روغن کمتری دارد. با این حال، در چند سال گذشته با اصلاح این ارقام درصد روغن به طور چشمگیری افزایش یافته است. کشت و کار آفتابگردان با توجه به بالا بودن ویژگیهای زراعی و غذایی آن همچون درصد در خور ملاحظه روغن، امکان توسعه کشت در دیمزارهای ضعیف و همچنین هزینه مناسب و امکان استفاده از ماشین‌افزار در مراحل مختلف تولید، در سالهای اخیر مورد توجه و استقبال کشاورزان قرار گرفته است. با این حال، هم‌اینک سطح زیرکشت آفتابگردان روغنی و آجیلی در ایران به ترتیب به ۸۰۰۰۰ و ۴۰۰۰۰ هکتار می‌رسد. این در حالی است که، با افزایش سطح زیرکشت و عملکرد آفتابگردان می‌توان از خروج مقادیر فراوانی ارز که هر ساله برای واردات روغنهای گوناگونی همچون روغن آفتابگردان صرف می‌شود جلوگیری کرد.

مواد و روشها

منطقه مورد مطالعه در این پژوهش، دهستان مجدآباد از توابع شهرستان مرودشت است که در شمال غربی شیراز و جنوب غربی مرودشت، بین طول جغرافیایی 40° و 52° شرقی و عرض 29° و 55° شمالی واقع شده است و نزدیک به $159/3$ کیلومتر مربع وسعت دارد (۲). ارتفاع متوسط منطقه از سطح دریا نزدیک به 1600 متر و متوسط بارندگی سالانه آن برپایه اطلاعات ثبت شده در نزدیکترین ایستگاه باران‌سنج برای دوره $1360 - 74$ حدود $338/8$ میلی‌متر است که نزدیک به $26/5$ درصد از این مقدار بارندگی در فصل پاییز، $56/45$ درصد در فصل زمستان، $16/65$ درصد در فصل بهار و $0/38$ درصد دیگر نیز در فصل تابستان باریده است.

براساس آمار مربوط به سرشماری سال ۱۳۷۵ نفوس و مسکن، در این دهستان ۱۵۳۹ خانوار با ۸۰۰۲ نفر جمعیت زندگی می‌کنند که ۷۹ درصد جمعیت بالای ۶ سال این دهستان از نعمت سواد برخوردارند. این دهستان دارای ۱۰ پارچه آبادی زیر پوشش بوده است که همگی مسکونی به شمار می‌آیند. دهستان مجدآباد از نظر تقسیمات کشاورزی، زیر پوشش مرکز خدمات دهستان راجرد است. این دهستان از نظر شرایط اقلیمی، الگوی کشت، وضعیت خاک، بویژه نفوذپذیری کم زمینهایش و همچنین منبع آب مورد استفاده که به طور عمده سد درودزن است مشابتهای زیادی با دهستان راجرد دارد.

گندم آبی، جو آبی، برنج، چغندر قند، یونجه، آفتابگردان و ذرت از مهمترین محصولات این منطقه به شمار می‌آید. اگرچه در زمینه کشت محصولات زراعی، الگوی تناوبی خاصی رعایت نمی‌شود، ولی براساس میزان آب به دست آمده از سد درودزن و مشخص شدن وضعیت کشت صیفی، هر ساله بخشی از زمینهای زیرکشت غلات به کشت صیفی تبدیل می‌شود. مطالعه حاضر در سه روستای گندشلو علیا، منصور آباد و گودزرشک، با توجه به دارا بودن بیشترین سطح زیر کشت آفتابگردان، انجام شده است (جدول شماره ۱).

جدول شماره ۱. جمعیت، تعداد خانوار بهره‌بردار و خانوار نمونه

روستاهای مورد مطالعه

روستا	جمعیت (نفر)	تعداد خانوار بهره‌بردار	تعداد خانوار نمونه
گندشلو علیا	۱۵۵۸	۳۰۵	۶۱
گودزرشک	۴۲۸	۷۳	۱۵
منصورآباد	۱۵۸	۳۰	۶
جمع کل	۲۱۱۴	۴۰۸	۸۲

به منظور انتخاب بهره‌برداران نمونه، نخست فهرست کاملی از کشاورزان روستاهای مورد

نظر با کمک شرکت تعاونی تولید محل فراهم آمد، سپس با استفاده از روش نمونه گیری سیستماتیک ($k=5$)، در مجموع ۸۲ زارع نمونه انتخاب شدند که ۶۱ بهره بردار آن از روستای کندشلو علیا، ۱۵ بهره بردار از گودزرشک و ۶ بهره بردار از روستای منصورآباد بوده است؛ همچنین از راه مصاحبه حضوری نیز برای هر یک از بهره برداران پرسشنامه‌ای تکمیل شد (جدول شماره ۱).

از آنجا که ساختن الگوی برنامه ریزی خطی برای هر یک از بهره برداران نمونه، پرهزینه و وقتگیر است، بنابراین، پس از گردآوری داده‌ها و مشاهده اثر معیندار اندازه مزرعه بهره برداران بر درآمد آنها، زارعان نمونه با استفاده از روش پیشنهادی ترکمانی (۱۳۷۵) به سه گروه همگن به شرح زیر تقسیم شدند:

۱. بهره بردارانی که اندازه زمین آنها ۷ هکتار یا کمتر است.

۲. بهره بردارانی که بین ۷ تا ۱۲ هکتار زمین دارند.

۳. بهره بردارانی که بیشتر از ۱۲ هکتار زمین دارند.

آنگاه برای هر یک از گروههای سه گانه، یک بهره بردار نماینده براساس اندازه بهره برداری واقع در نمای آن گروه مشخص شد. بدین ترتیب سه مزرعه ۵/۵، ۹/۵ و ۱۸ هکتاری به ترتیب برای بهره بردارهای نماینده گروههای ۱ و ۲ و ۳ انتخاب شد.

پس از انتخاب مزارع سه گانه پیشگفته، برای هر مزرعه یک الگوی برنامه ریزی ریاضی به شرح زیر طراحی شد:

$$Z = C' X$$

$$AX \leq b, X \geq 0$$

حداکثر کنید

(۱) مشروط بر اینکه

که در آن:

Z ارزش عددی تابع هدف، C' بردار هزینه، X بردار متغیرهای تصمیم، A ماتریس ضرایب محدودیتها و b بردار منابع است. سپس، به منظور ایجاد گزینه‌های مختلف، از روش هاپ-اسکیپ-جامپ (HSJ) (Hop Skip Jump) استفاده شد که به اعتقاد گیدلی و باری (Gidley and Bari 1986)، عملی‌ترین تکنیک MGA به شمار می‌آید. این روش یک مرحله‌ای

است و بسادگی با نرم افزارهای موجود اجرا شدنی است. شیوه به کارگیری این روش، در دو حالت حداقل کردن و حداکثر کردن تابع هدف در یک مسئله برنامه ریزی ریاضی، به صورت زیر ارائه شده است:

حالت اول، حداکثر کردن مسئله برنامه ریزی ریاضی

در این حالت، پس از حل مسئله اصلی برنامه ریزی ریاضی و تعیین جواب بهینه، تابع هدف به میزان قابل قبولی تعدیل می شود و به عنوان محدودیت و به شکل زیر در مدل قرار داده می شود:

$$C'X \geq (1 - j) Z^*$$

$$AX \leq b$$

$$X \geq 0$$

(۲)

در این جا، Z^* ارزش تابع هدف بهینه و زا انحراف یا تعدیل قابل اغماض از ارزش بهینه است. رابطه ۲ نیز نشان دهنده محدودیتهای مسئله MGA است. جوایهایی که در دامنه این اغماض از تابع واقع شده اند، با تعریف تابع هدف جدید درخور بررسی و ارزیابی اند. در این راستا تابع هدف جدید را به دو شکل زیر می توان تعریف کرد:

۱. حداقل کردن مجموع متغیرهای تصمیم که در حل مسئله اصلی غیر صفرند، نسبت به

محدودیتهایی که در رابطه ۲ تعریف شده اند. نتیجه این عمل به دست آوردن گزینه های کاملاً متفاوتی از جواب اصلی خواهد بود (۷). پس می توان مدل MGA را به صورت زیر نشان داد:

حداقل کنید: مجموع متغیرهای تصمیم غیر صفر یا اساسی را در جواب بهینه مسئله

برنامه ریزی خطی اولیه

(۱.۳) مشروط به:

$$C'X \geq (1-j) Z^*, AX \leq b, X \geq 0$$

با حل رابطه (۱.۳) نخستین گزینه (MGA_1) ، پدید می آید. با تکرار این عمل، تا زمانی که

جوابهای MGA تثبیت شود یا به دیگر سخن، مجموعه متغیرهای تصمیم غیر صفر، دیگر تغییر نکند و یا زمانی که به تعداد کافی، گزینه ایجاد شده باشد، می توان مجموعه ای از گزینه های قابل انتخاب پدید آورد.

۲. حداکثر کردن مجموع متغیرهای تصمیم که در حل مسئله اصلی صفر یا به دیگر سخن غیر اساسی شده اند. در این حالت نیز محدودیتها همان محدودیتهای موجود در رابطه ۲ به شمار می آید به طوری که مدل مربوط را می توان به صورت زیر ارائه کرد:

حداکثر کنید: مجموع متغیرهای تصمیم را که در جواب بهینه مسئله برنامه ریزی خطی صفر یا غیر اساسی شده است.

(۲.۳) مشروط به:

$$C'X \geq (1-j) Z^*, AX \leq b, X \geq 0$$

در این روش نیز با حل مدل (۲.۳) نخستین (MGA₁) پدید می آید. سپس این عمل تکرار می شود تا زمانی که متغیرهای صفر یا غیر اساسی جواب بهینه دوباره صفر شوند. بنابراین، برای ایجاد گزینه های بیشتر می توان بر اساس هدفهای تحقیق، مجموعه ای از متغیرهای تصمیم را حداقل یا حداکثر کرد.

حالت دوم، حداقل کردن مسئله برنامه ریزی ریاضی

در این حالت نیز نخست مسئله برنامه ریزی خطی به شرح زیر طراحی می شود:

$$Z = C'X$$

حداقل کنید

$$AX \geq b, X \geq 0$$

مشروط بر اینکه:

پس از حل مسئله برنامه ریزی پیشگفته و به دست آوردن جواب بهینه، با در نظر گرفتن

درصد قابل قبول تعدیل یا اغماض، تابع هدف به محدودیتی به شرح زیر تبدیل می شود:

$$C'X \leq (1+j) Z^*$$

آنگاه همانند حالت اول (حداکثر کردن مسئله برنامه ریزی)، تابع هدف جدید به دور روش

تحلیل اقتصادی تغییر در ...

حداقل کردن مجموع متغیرهای تصمیم غیر صفر و حداکثر کردن مجموع متغیرهای تصمیم صفر، در مدل MGA در نظر گرفته می شود به طوری که برای روش اول خواهیم داشت:

حداقل کنید: مجموع متغیرهای تصمیم را که در حل مسئله برنامه ریزی خطی غیر صفر یا به بیانی دیگر متغیر اساسی شده اند.

مشروط به:

$$C'X \leq (1+j) Z^*, AX \geq b, X \geq 0$$

ادامه کار در این حالت نیز مشابه حالت اول است.

نتایج و بحث

در این بخش، نخست بر اساس داده های تحقیق، مدل برنامه ریزی مزارع نماینده گروه های سه گانه و دیگر مراحل مدل MGA تنظیم شد؛ سپس با استفاده از نتایج به دست آمده الگوی کنونی، الگوی بهینه و الگوهای به نسبت بهینه کشت هر یک از مزارع نماینده، انجام پذیرفت. الگوهای پیشگفته به شرح زیرند:

۱. الگوی برنامه ریزی خطی مزرعه نماینده گروه شماره ۱

$$\text{Max } Z = 115800x_1 + 109000x_2 + 105600x_3 + 195000x_4 + 134300x_5 + 300000x_6 + 235000x_7$$

مشروط به:

- 1) $x_1 + x_2 + x_3 + x_4 + x_5 + x_6 + x_7 \leq 5.5$
- 2) $x_3 + x_4 + x_5 + x_6 + x_7 \leq 2.5$
- 3) $x_6 \leq 0.5$
- 4) $10x_1 + 10x_2 + 25x_3 + 14x_4 + 10x_5 + 15x_7 \leq 60$
- 5) $60x_3 + 60x_4 + 30x_5 + 100x_6 + 45x_7 \leq 140$
- 6) $3x_1 + 2x_2 + 10x_3 + 12x_4 + 2x_5 + 7x_6 + 22x_7 \leq 60$

$$7) 2x_1 + 2x_2 + 20x_3 + 15x_4 + 2x_5 + 52x_6 + 24x_7 \leq 90$$

$$8) 1.5x_1 + 1.5x_2 + 49x_3 + 2x_4 + 5x_5 + 50x_6 + 10x_7 \leq 60$$

در این الگو:

$$x_1 = \text{کشت یک هکتار گندم آبی}$$

$$x_2 = \text{کشت یک هکتار جو آبی}$$

$$x_3 = \text{کشت یک هکتار چغندر آبی}$$

$$x_4 = \text{کشت یک هکتار ذرت دانه‌ای}$$

$$x_5 = \text{کشت یک هکتار آفتابگردان}$$

$$x_6 = \text{کشت یک هکتار برنج}$$

$$x_7 = \text{کشت یک هکتار یونجه}$$

ضرایب متغیرهای تابع هدف، معرف بازده برنامه‌های یا سود ناخالص یک هکتار از هر

فعالیت است.

محدودیت‌های مدل پیشگفته عبارت است از:

محدودیت شماره ۱ معرف میزان کل زمینی است که بهره‌بردار در اختیار دارد؛ بنابراین، بیشتر از این سطح را نمی‌تواند به کشت اختصاص دهد.

محدودیت شماره ۲ نشان‌دهنده حداکثر زمینی است که بهره‌بردار می‌تواند به کشت صیفی اختصاص دهد. این مقدار با توجه به میزان آب موجود، عرف منطقه، قدرت مدیریتی زارع و چرخه تناوبی تعیین شده است.

محدودیت شماره ۳ معرف محدودیت قانونی کشت برنج در منطقه است که با توجه به محدودیت آب منطقه و آب بر بودن محصول برنج تعیین شده است.

محدودیت شماره ۴ محدودیت آب را نشان می‌دهد. در خرداد ماه محصولات صیفی و شتوی از نظر آبیاری با یکدیگر رقابت می‌کنند و کشاورز نیز میزان معینی آب در اختیار دارد، بنابراین، میزان آب بر حسب ساعات موجود به عنوان یک عامل محدودکننده در نظر گرفته شده

است.

محدودیت شماره ۵ نیز معرف ساعات آب موجود در تابستان است که به کشت محصولات صیفی مختلف اختصاص داده می شود.

محدودیت‌های شماره ۶ و ۷ و ۸ نیز به ترتیب نشان‌دهنده محدودیت تعداد کارگر در ماههای خرداد، تیر و مهر است.

۲. الگوی برنامه‌ریزی خطی مزرعه نماینده گروه شماره ۲

$$\text{Max } Z = 114500x_1 + 102100x_2 + 102500x_3 + 210000x_4 + 126150x_5 + 292000x_6 + 235000x_7$$

مشروط به:

- 1) $x_1 + x_2 + x_3 + x_4 + x_5 + x_6 + x_7 \leq 9.5$
- 2) $x_3 + x_4 + x_5 + x_6 + x_7 \leq 4$
- 3) $x_6 \leq 0.5$
- 4) $10x_1 + 10x_2 + 25x_3 + 14x_4 + 10x_5 + 15x_7 \leq 100$
- 5) $60x_3 + 60x_4 + 30x_5 + 100x_6 + 45x_7 \leq 260$
- 6) $3x_1 + 2x_2 + 10x_3 + 12x_4 + 2x_5 + 7x_6 + 22x_7 \leq 60$
- 7) $2x_1 + 2x_2 + 20x_3 + 15x_4 + 2x_5 + 52x_6 + 24x_7 \leq 120$
- 8) $1.5x_1 + 1.5x_2 + 49x_3 + 2x_4 + 5x_5 + 50x_6 + 10x_7 \leq 60$

۳. الگوی برنامه‌ریزی خطی مزرعه نماینده شماره ۳

$$\text{Max } Z = 115000x_1 + 110500x_2 + 102500x_3 + 224000x_4 + 23000x_5 + 290000x_6 + 235000x_7$$

مشروط به:

- 1) $x_1 + x_2 + x_3 + x_4 + x_5 + x_6 + x_7 \leq 18$
- 2) $x_3 + x_4 + x_5 + x_6 + x_7 \leq 7$
- 3) $x_6 \leq 0.5$
- 4) $10x_1 + 10x_2 + 25x_3 + 18x_4 + 10x_5 + 15x_7 \leq 180$

- 5) $7x_3 + 74x_4 + 40x_5 + 100x_6 + 45x_7 \leq 360$
 6) $3x_1 + 2x_2 + 10x_3 + 12x_4 + 2x_5 + 7x_6 + 22x_7 \leq 120$
 7) $2x_1 + 2x_2 + 20x_3 + 15x_4 + 2x_5 + 52x_6 + 24x_7 \leq 180$
 8) $1.5x_1 + 1.5x_2 + 49x_3 + 2x_4 + 5x_5 + 50x_6 + 10x_7 \leq 120$

الگوهای کنونی و جوابهای بهینه به دست آمده از حل مدل‌های یاد شده به ترتیب در جدولهای شماره ۲ و ۳ ارائه شده است.

جدول شماره ۲. الگوی موجود کشت مزارع نماینده گروههای سه گانه

محصول	الگوی موجود مزرعه نماینده شماره ۱	الگوی موجود مزرعه نماینده شماره ۲	الگوی موجود مزرعه نماینده شماره ۳
گندم آبی	۳	۵	۵
جو آبی	۰	۱	۴
چغندر قند	۱	۰	۳
ذرت دانهای	۰	۲	۲
آفتابگردان	۱	۱	۰
برنج	۰/۵	۰/۵	۱
یونجه	۰	۰	۱
آیش	۰	۰	۲
کل سود ناخالص (تومان)	۷۳۷۳۰۰	۱۳۴۶۶۷۵۰	۲۲۹۷۵۰۰
سود ناخالص در هکتار	۱۳۴۰۵۴/۵	۱۴۳۸۶۸/۹	۱۲۷۶۳۸/۹

مأخذ: داده‌های تحقیق

جدول شماره ۳. الگوی بهینه کشت مدل‌های برنامه‌ریزی خطی سه گانه

مزارع نماینده

محصول	الگوی برنامه‌ریزی خطی مزرعه شماره ۱	الگوی برنامه‌ریزی خطی مزرعه شماره ۲	الگوی برنامه‌ریزی خطی مزرعه شماره ۳
گندم آبی	۳	۵/۱۴	۱۰/۲۴
جو آبی	۰	۰	۰
چغندر قند	۰	۰	۰
ذرت دانه‌ای	۰	۳/۴	۰
آفتابگردان	۰	۰/۰۹	۲/۴۹
برنج	۰/۵	۰/۵	۱
یونجه	۲	۰	۳/۵۱
جمع کل هکتار	۵/۵	۹/۱۳	۱۷/۲۴
کل سود ناخالص (تومان)	۹۶۷۴۰۰	۱۴۶۱۴۹۱	۲۵۹۹۴۸۷
سود ناخالص در هکتار	۱۷۵۸۹۰	۱۵۳۸۴۱	۱۳۷۵۱۵

مأخذ: داده‌ها و محاسبات تحقیق

با توجه به جواب‌های بهینه موجود در جدول شماره ۳ که از حل مدل‌های برنامه‌ریزی خطی به دست آمده و با در نظر گرفتن ۵ درصد انحراف یا اغماض از جواب بهینه، مراحل بعدی مدل MGA به شرح زیر ایجاد شده است:

مرحله اول مدل MGA برای مزرعه نماینده شماره ۱

$$\text{Max } (x_2 + x_3 + x_4 + x_5)$$

مشروط به:

$$1) 115800x_1 + 109000x_2 + 105600x_3 + 195000x_4 + 134000x_5 +$$

$$300000x_6 + 35000x_7 \leq 91903$$

$$2) \sum_{i=1}^8 \sum_{j=1}^7 a_{ij} x_j \leq b_i$$

در مدل بالا متغیرهای تابع هدف، همان متغیرهای صفر شده در تابع هدف بهینه بوده است

و رابطه ۲ نیز معرف محدودیتهای هشتگانه مدل برنامه ریزی ریاضی مزرعه نماینده شماره ۱ است.
مرحله اول مدل MGA برای مزرعه نماینده شماره ۲

$$\text{Max } (x_2 + x_3 + x_7)$$

مشروط به:

$$1) 114500x_1 + 102100x_2 + 102500x_3 + 210000x_4 + 126150x_5 + 292000x_6 + 235000x_7 \leq 1388416$$

$$2) \sum_{i=1}^8 \sum_{j=1}^7 a_{ij} x_j \leq b_i$$

در این مدل نیز رابطه ۲ محدودیتهای هشتگانه مدل برنامه ریزی خطی مزرعه نماینده شماره ۲ را نشان می دهد. مرحله اول مدل MGA برای مزرعه نماینده شماره ۳ نیز چنین است:

مشروط به:

$$\text{Max } (x_2 + x_3 + x_4)$$

$$1) 115000x_1 + 110500x_2 + 102500x_3 + 224000x_4 + 123000x_5 + 290000x_6 + 235000x_7 \leq 24095121$$

$$2) \sum_{i=1}^8 \sum_{j=1}^7 a_{ij} x_j \leq b_i$$

محدودیتهای هشتگانه مدل برنامه ریزی خطی مزرعه نماینده شماره ۳ نیز در رابطه ۲ نشان داده شده است.

جدولهای شماره ۴ تا ۶، مدلهای بهینه و به نسبت بهینه مزارع نماینده گروههای کوچک، متوسط و بزرگ را نشان می دهند. افزون بر آن، در جدول شماره ۷ سود ناخالص برنامه های کنونی و بهینه این مزارع با یکدیگر مقایسه شده است.

جدول شماره ۴. مقایسه الگوی بهینه و الگوهای به نسبت بهینه مرزعه نماینده شماره ۱

MGA ₈	MGA ₇	MGA ₆	MGA ₅	MGA ₄	MGA ₃	MGA ₂	MGA ₁	الگوی بهینه	الگوی کنونی	محصول	متغیر
۲/۹۱	۰	۲	۲/۱۲	۲/۵۸	۲/۴۱	۲	۰	۲	۲	گندم آبی	X ₁
۰	۲/۲	۰	۰	۰	۰	۰	۳/۱	۰	۰	جو آبی	X ₂
۰/۱۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	چمندرقند	X ₃
۰	۰	۰/۵۶	۰/۷	۰	۰	۰	۰/۲	۰	۰	ذرت دانهای	X ₄
۰	۰	۰/۱۹	۰	۰	۰	۰/۴۸	۰	۰	۱	آفتابگردان	X ₅
۰/۵	۰/۵	۰/۴	۰/۴۱	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۴۵	۰/۵	۰/۵	برنج	X ₆
۱/۷۲	۱/۷۸	۱/۳۵	۲/۳۷	۲	۱/۵۹	۱/۵۲	۱/۵۸	۲	۰	یونجه	X ₇
۹۱۹۰۳۰	۹۱۹۰۳۰	۹۱۹۰۳۰	۹۱۹۰۳۰	۹۱۹۰۳۰	۹۱۹۰۳۰	۹۱۹۰۳۰	۹۱۹۰۳۰	۹۶۷۴۰۰	۷۳۷۲۰۰	سودخالص اتوماران	X ₈

مأخذ: داده‌های تحقیق

جدول شماره ۵. مقایسه الگوی کنونی، الگوی بهینه و الگوهای به نسبت بهینه کشت مزرعه نماینده شماره ۲

متغیر	محصول	الگوی کنونی	الگوی بهینه	MG1	MG2	MG3	MG4	MG5	MG6	MG7	MG8
X ₁	گندم آبی	۵	۵/۱۳	۷/۱۶	۶/۷۵	۴/۶۹	۵/۳۷	۰	۰	۲/۷۱	۲/۷۰
X ₂	جو آبی	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵/۴۶	۱/۷۹	۱/۰۲
X ₃	چغندر قند	۰	۰	۰	۰	۰/۱۷	۰	۰	۰	۰	۰
X ₄	ذرت دانهای	۲	۴/۴۱	۱/۴۸	۲/۳۳	۲/۴۸	۰	۲/۲۴	۰	۰	۲/۷۷
X ₅	آفتابگردان	۱	۰/۰۹	۰/۸۲	۰	۰	۱/۸۲	۰	۰	۱/۷۶	۰
X ₆	برنج	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۲۳	۰/۲۴	۰/۵	۰/۵	۰	۰/۵	۰/۲۳
X ₇	پروچیه	۰	۰	۱/۲	۰	۰	۱/۶۷	۰	۰	۱/۷۴	۰
X ₈	سودانگلیس آبی	۱۳۶۹۷۵	۱۳۶۱۴۹۱	۱۳۸۸۱۶	۱۳۸۸۱۶	۱۳۸۸۱۶	۱۳۸۸۱۶	۱۳۸۸۱۶	۱۳۸۸۱۶	۱۳۸۸۱۶	۱۳۸۸۱۶

ساخته: داده‌های تحقیق

جدول شماره ۶. مقایسه الگوی کنونی، الگوی بهینه و الگوهای به نسبت بهینه کشت مزرعه نماینده شماره ۳

MGA ₉	MGA ₈	MGA ₇	MGA ₆	MGA ₅	MGA ₄	MGA ₃	MGA ₂	MGA ₁	الگوی بهینه	الگوی کنونی	محصول	متغیر
۰	۹/۶۳	۰	۱۰/۱۴	۱۱/۵	۰	۰	۱۵/۱۱	۰	۱۰/۲۴	۵	گندم آبی	X ₁
۹/۳۱	۰	۱۳/۸۷	۰	۰	۱۰/۹۸	۰	۰	۸/۸۴	۰	۴	جو آبی	X ₂
۰/۳۳	۰	۰	۰/۴۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	چغندر قند	X ₃
۰	۰	۰	۱/۳۱	۳/۰۳	۰	۰	۰/۱۹	۰	۰	۲	ذرت دانهای	X ₄
۱/۸۲	۲/۷۷	۰	۰/۰۸	۰	۴/۴۲	۳/۹۶	۰	۱/۸۱	۲/۴۹	۰	آفتابگردان	X ₅
۰/۸۱	۰/۵	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	برنج	X ₆
۴/۰۴	۳/۷	۲/۷۵	۲/۸۱	۰/۹۲	۱/۵۸	۲/۰۳	۱/۷۰	۴/۱۷	۳/۵۱	۱	یونجه	X ₇
۲۲۶۹۵۱۲	۲۲۶۹۵۱۲	۲۲۶۹۵۱۲	۲۲۶۹۵۱۲	۲۲۶۹۵۱۲	۲۲۶۹۵۱۲	۲۲۶۹۵۱۲	۲۲۶۹۵۱۲	۲۲۶۹۵۱۲	۲۵۹۹۴۸۷	۲۲۹۹۵۰۰	سود ناخالص (تومان)	X ₈

مأخذ: داده‌های تحقیق

جدول شماره ۷. مقایسه سود ناخالص الگوی کنونی و بهینه مزارع
نماینده گروههای مورد مطالعه

سود ناخالص	مزرعه شماره ۱ (الف)	مزرعه شماره ۱ (ب)	مزرعه شماره ۲	مزرعه شماره ۳
سود ناخالص الگوی کنونی (تومان)	۷۳۷۳۰۰	۷۳۷۳۰۰	۱۳۶۶۷۵۰	۲۲۹۷۵۰۰
سود ناخالص الگوی بهینه (تومان)	۹۶۷۴۰۰	۸۰۹۹۳۳	۱۴۶۱۴۹۱	۲۵۹۹۴۸۷
درصد انحراف فعلی از بهینه	۲۴	۹	۶	۱۲

مأخذ: داده‌ها و محاسبات تحقیق

همان‌گونه که در جدول شماره ۷ نشان داده شده است، در هر سه مورد، سود ناخالص الگوی بهینه بیش از الگوی کنونی زارعان بوده و تفاوت الگوی کنونی با الگوی بهینه نیز بیش از ۵ درصد انحراف در نظر گرفته شده است. بنابراین، تنوع الگوهای به نسبت بهینه با سود ناخالص بیشتر از الگوی کنونی، ضمن اینکه شرایط انتخاب الگوی مناسب کشت را برای زارعان با رفتارهای متفاوت فراهم کرده است، از نظر اقتصادی نیز پذیرفتنی است.

بر پایه اطلاعات موجود در جدولهای شماره ۴ تا ۶، در این مطالعه افزون بر الگوی بهینه کشت هر گروه، در مجموع ۸ الگوی به نسبت بهینه برای مزرعه نماینده شماره ۱ و همچنین ۸ الگو برای مزرعه نماینده شماره ۲ و ۹ الگو نیز برای مزرعه شماره ۳ ارائه شده است. اگرچه الگوهای پیشگفته از دیدگاههای مختلف اقتصادی - اجتماعی و دیگر موارد، برای زارعان منطقه توجیه پذیر است؛ ولی با توجه به هدف دیگر این پژوهش که توصیه کشت راهبردی آفتابگردان است، بررسی بیشتر الگوها، ضروری به نظر می‌رسد.

در الگوهای به نسبت بهینه جدول شماره ۴ برای مزرعه شماره ۱ که با وارد کردن زراعت یونجه در مدل به دست آمده است، به دلیل سودآوری نسبی یونجه و محدودیت کشت صیفی تا سقف ۲/۵ هکتار، امکان منظور شدن کشت آفتابگردان فراهم نشده است و همان‌طور که

مشاهده می‌شود، تنها در دو گزینه ۲ و ۶ (MGA_2 و MGA_6) آفتابگردان در سطوح ۰/۴۸ هکتار و ۰/۱۹ هکتار وارد مدل شده است.

وضعیت الگوهای بهینه و به نسبت بهینه مزرعه نماینده شماره ۲ که در جدول شماره ۵ نشان داده شده است، این واقعیت را نشان می‌دهد که مناسبترین مدیریت، مربوط به بهره‌بردار نماینده گروه ۲ است. در این حالت، بازده برنامه‌های الگوی موجود، دارای کمترین درصد انحراف از الگوی بهینه (۶ درصد) است. افزون بر آن، برنامه پیشگفته با الگوی به نسبت بهینه نیز تنها یک درصد فاصله دارد. سطح کشت آفتابگردان در الگوی موجود، یک هکتار، در الگوی بهینه ۰/۰۹ هکتار و در الگوهای به نسبت بهینه شماره ۵، ۷ و ۱ به ترتیب ۱/۸۳، ۱/۷۶ و ۰/۸۲ هکتار بوده است که با توجه به یکسان بودن سود ناخالص در تمام الگوهای به نسبت بهینه، الگوهای شماره ۵ و ۶ که با هدفهای این پژوهش نیز هماهنگی دارند، توصیه می‌شوند.

نتایج به دست آمده از اجرای الگوی مزرعه نماینده شماره ۳، در جدول شماره ۶ آمده است. در الگوی بهینه این بهره‌بردار، ۲/۴۹ هکتار و در الگوهای مختلف به نسبت بهینه آن، به جز گزینه‌های ۲، ۵ و ۷، از ۰/۰۸ تا ۴/۴۲ هکتار محصول آفتابگردان توصیه شده است. در این راستا، گزینه‌های ۴، ۳ و ۸ که به ترتیب بیشترین سطح کشت آفتابگردان را دارند، برای این گروه توصیه می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

۱. ترکمانی، ج. (۱۳۷۵). «استفاده از برنامه‌ریزی ریاضی توأم با ریسک در تعیین کارایی بهره‌برداران» مجله علوم کشاورزی ایران، جلد ۲۷ (۴).
۲. سازمان برنامه و بودجه استان فارس، (۱۳۷۰). مشخصات نقاط روستایی شهرستان مرودشت، براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن - ۱۳۶۵، در چارچوب تقسیمات کشوری ۱۳۶۹.
۳. صبحی، م. و ع. سلطانی. (۱۳۷۵). «مدلسازی ایجاد گزینه ابزاری جهت برنامه‌ریزی کشاورزی: تعیین مناسبترین جیره برای گاوهای شیری» مجموعه مقالات اولین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران، جلد اول: ۱۳۴ - ۱۸۲.
۴. صداقت، رضا. (۱۳۷۶). بررسی اقتصادی گرایش به پسته و تأثیرات آن بر الگوی کشت و درآمد زارعین در شهرستان نیریز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، دانشکده کشاورزی.
5. Burton, R.O., Gidley, J.S. Baker, B.S. and K.J. Reda-Wilson, (1987), "Nearly optimal linear programming solutions: some conceptual issues and a farm management application", *Am. J. Agric. Econ.*, 69: 813-818.
6. Chang, S. Brill, E.D. and L.D. Hopkins, (1982), "Use of mathematical models to generate alternative solutions to water resource planning programs", *Water Resour. Res.*, 18:58-64.
7. Gidley, H. and M. Bari (1986), *Modelling to Generate Alternatives*, ASCE, New York.
8. Harrington, J. and J. Gidley, (1985), "The variability of alternative decisions in a water resources planning problem" *Water Resour. Res.*, 21: 1831-1840.

9. Hopkins, L.D., Brill, W.D. and B. Wong, (1982), " Generating alternative solutions for Dynamic Programming models of water resources problems" *Water Resour. Res.*, 18: 782-790.
10. Jeffrey, S.R., Gibson, R.R. and M.D. Faminoul (1992), "Nearly optimal linear programming as guide to agricultural planning", *Agric. Econ.*, 8: 1-19.
11. Paris, Q. (1981), "Multiple optimal solutions in linear programming models", *Amer. J. Agr. Econ.*, 63: 427-724.
12. Schurle, B. and B.L.Erven, (1979), "Sensitivity of efficient frontiers developed for farm enterprise choice decisions" , *Amer. J. Agr. Econ.*, 61: 506-511.

